

לדור שלא ידע את יוסף

אל"מ (מיל') פרופ' יהודה ואלך

הכוח של היישוב.

התנדבות – גלילי מדגיש, כי "אין שום ספק, ש'הגנה' בארץ היא תולדה של הכרח חיים. אבל הצטרפות האיש ל'הגנה' היא אקט שכולו רצון חופשי."

תשובותיו של משה סנה, מי שהיה ראש המפקדה הארצית (רמ"א) של ה"הגנה", ל-20 שאלות שהציג לו עורך ספר **תולדות ההגנה**, מאלפות מאוד ושופכות אור על נושאים רבים. בין היתר, יש בהן מידע על אישיותו של אליהו גולומב, "המצביא הבלתי-מוכתר של ה'הגנה'", מפי איש שפעל במחיצתו, הבהרות על הפלמ"ח ככוח המגויס של ארגון במחתרת, על הנושא הפרובלמטי של שיתוף-הפעולה בין ה"הגנה" לאצ"ל וללח"י במסגרת "תנועת המרי העברי" ועל המאבק בין ה"הגנה" לשני הארגונים האחרים במסגרת ה"סיון" להשלטת המרות הלאומית.

פרק חשוב בעדותו של משה סנה מוקדש למסכת היחסים שבין המפקדה הארצית (מ"א) של ה"הגנה" למטכ"ל. לנושא הזה, שהיה נתון למחלוקת על רקע תנאי היישוב היהודי בארץ באותם הימים, מוקדש גם מכתבו של רמטכ"ל ה"הגנה", יעקב דורי – שהיה בדרות הימים הרמטכ"ל הראשון של צה"ל – מספטמבר 1942, וגם תזכירם משנת 1939 של ר' לב ז' פונ' פרידמן, שהיה להם ניסיון מצבאות זרים ומארגוני מחתרת צבאיים זרים.

הפרטיכל של דיון בוועד הפועל של מפלגת "אחדות העבודה" באוקטובר 1920, המסמכים בדבר מימון רכישת הנשק משנת 1921 וטיטוטות ההצעה לארגון של כוחות ביטחון במדינה העברית משנת 1938 מעידים באופן ברור, כי צה"ל לא קם יש מאין, אלא שורשיו אכן בארגון ה"הגנה".

בקובץ הזה מכלול של פרשיות, שהסעירו בשעתו את היישוב בארץ, והגן אבני-דרך

עורכי ספר **תולדות ההגנה** היו ערים לכך וביזמתם הכין פרופ' סלוצקי גירסה מקוצרת, שראתה אור ב-1978 בשם **קיצור תולדות ההגנה**. אולם, גם קיצור זה הנו ארוך ומקיף ביותר וספק אם אכן ממלא את הייעוד של ספר קל ונוח לקריאה.

לצד הספרים האלה קיימים גם ספרי זיכרונות (כגון ספריהם של האלופים אבידר ורטנר**), כתביהם של ראשי ה"הגנה" שכונסו וראו אור לאחר קום המדינה (כגון אליהו גולומב, שאול אביגור, ישראל גלילי***) ומחקרים מדעיים על התקופה. כל אלה עשויים לתרום להבנת התופעה של כוח המגן המחתרתי של המדינה-בדרך, אך לא די בכך. לכן, יזם, ובצדק, "ארגון חברי ההגנה" עריכת קובץ מסמכים ומחקרים בגנזי ה"הגנה", שרובם טרם ראו אור, כדי שימחישו, גם למי שזכו לגדול במדינת ישראל הריבונית ולשרת בצה"ל, את ימי הפעילות הבלתי-גלאלית ובעייתית. על מלאכת העריכה הופקד גרשון ריבלין.

בהרצאתו של ישראל גלילי משנת 1941, אז חבר המפקדה הארצית של ה"הגנה", ראויות לתשומת לב במיוחד הבהרת שלוש סוגיות: **החשאיות** – לדברי גלילי, היא איננה מטרה לכשעצמה. "איננו חותרים לעשות את מעשינו במחשך, ואיננו מתרפקים על הרומנטיקה הכרוכה במחתרת, בזהירות, בחשאיות. החשאיות והזהירות הינם הכרח לא יגונה. הם בשבילנו הבסיס להישרדות..."

משטר חצי זמן עבודה וחצי זמן אימונים של הפלמ"ח – גלילי מבהיר, "זה שחברי פלמ"ח עובדים מחצית זמנם אינו משנה מהעצמאות של הפלמ"ח. אדרבא, הוא מוסיף לעצמאות, כי הוא לא תלוי בתקציבו, בגנשו ובתלבושתו בזרים. האפשרויות להחזיק צבא בא על ידי סיכום הכוח הכלכלי והתרבותי של עם. הפלמ"ח נשען כולו על

בעקבות עלי-זית וחרב. מקורות ומחקרים בגנזי ההגנה, גרשון ריבלין (עורך), המרכז לתולדות כוח המגן – ה"הגנה" ע"ש ישראל גלילי ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1990

ארגון ה"הגנה" נוסד לפני 70 שנה, היה צבא המדינה שבדרך וב-31 במאי 1948 הפך לצבא הגנה לישראל. מאז הקמת צה"ל, שירתו בו מאות אלפי צעירים, שהשירות הצבאי היה עבורם דבר מובן מאליה, המוטל עליהם במסגרת חובותיו של אזרח המדינה. דורות אלה של משרתי חובה – וגם כאלה מקרבם שהחליטו להפוך את השירות הצבאי למקצועם במסגרת השירות בצבא הקבע – מתקשים להבין את משמעות העיסוק בתחום הצבאי בתנאים של טרם מדינה, תחת שלטון זר (ותדיר אף עוין!) ובתנאי מחתרת, תוך כדי הגבלות חמורות של חימוש, מתקני אימון ומגבלות מימון.

זמן קצר לאחר היציאה מהמחתרת, מאז אמצע שנות החמישים, טרחה מערכת, שהגורם הפעיל בה היה ההיסטוריון פרופ' יהודה סלוצקי ז"ל, להוציא לאור את **ספר תולדות ההגנה**.* מאמץ ענק זה הניב בעמל של כמעט 20 שנים שמונה כרכים של סיפור המעשה, שנתמך בתעודות ומסמכים, אשר מהווים מקור בעל חשיבות ממדרגה ראשונה עבור חוקרי תולדות היישוב מראשיתו ועד לכינון מדינת ישראל. אולם ספק אם יש בהם כדי לשמש חומר קריאה לקורא המצוי ולנוער, המבקשים לרכוש מידע על התופעה ועל התקופה.

של כוח המגן: פרשת הטבעת אוניית המעפילים "פטרירה" בנמל חיפה, תגובת ה"הגנה" על רצח אלכסנדר זייד, המפגינה את תפיסתו המוסרית של הארגון, בעיות החימוש והעלות על הנשק, המוצגות על ידי האיש שעמד בראש מערכת החימוש של ה"הגנה" ושהיה גם רמ"ח החימוש הראשון של צה"ל, ד"ר של מפקד פלוגת תובלה עברית בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה על הברחת ניצולים משארית הפליטה מהמחנות אל נמלי ההפלגה לארץ מזה וסקירה מקפת על קיום "שורות המגינים" כשלוחת ה"הגנה" במחנות קפריסין מזה. על קיום מערכת שיפוט ב"הגנה" ועל לבטיה מלמד מחקר, שערך אחד מהפרקליטים הצבאיים הראשיים

(פצ"ר) של צה"ל. מעט חריג במתכונת הקובץ, המביא מסמכים או מחקרים, היא הרצאתו של אלחנן אורן על "ההתיישבות במלחמת העצמאות – בתרומתה למגנה", שהיא יותר תיאורית, אם כי מסתמכת ללא ספק על עיון בתיעוד, אך בשל צורתה כהרצאה, יסוד זה כמעט שאינו נגלה. הניתוח ההשוואתי של שני התזכירים, שהוגשו על ידי המפקדה הארצית לועדת החקירה האנגל-אמריקנית במרס 1946 ולועדת החקירה המיוחדת של האר"מ ביולי 1947, מצביע על התפתחות תפיסת היסוד של הארגון ערב הקמת המדינה. שתי תעודות מרגשות מבחינה אנושית הן פרטיכל של דיון, שבו הוחלט להטיל חרם על בית קולנוע ברמתגן, שסירב

לגבות היטל של "כופר הישוב", ומאמר, שפורסם בעיתון פנימי של סניף תל-אביב, ובו קבל אחד המפקדים על כך שעומס תפקידו מונע ממנו מלהקדיש את השבתות לבתו הקטנה ותשובת מפקדו בגיליון הבא. יש לקוות, כי בעקבות כך זה של עליית וחורב ייצאו לאור כרכים נוספים. גם **אטלס תולדות ההגנה**, שיצא לאור על ידי אותם המו"לים בשותפות עם הוצאת "כרמל", יתרום אף הוא כהמחשה וזואלית ליתרהבנת פרשייה מסובכת זו.

היתה מלחמה? ד"ר אלחנן אורן (המשך מעמוד 54)

מצטט מזיכרונות ח'אלד אל-עזם, ראש ממשלת סוריה בתחילת 1948 [כך! וצ"ל: 1949] ("הארץ", 17 מאי 1991, עמ' 9). אפשר להבין לקושי של מי שאינו קורא ערבית, אולם הדוגמאות שהבאתי לקוחות ממקורות גלויים, בעברית ובאנגלית. 17. דברים ב-5 במאי 1949, ראה – אבא אבן, **דבר אל העמים**, תל-אביב 1959, עמ' 27-29; על עמדתו בשנת 1952 – ראה שם, עמ' 87-86. 18. משה שרת, **יומן מדיני** 1938, תל-אביב 1972, עמ' 129-128 (השווה שם, עמ' 106-107). 19. ראה מאמרי "יומן המלחמה של בן גוריון...", **קתדרה חוב' 43**, עמ' 173-192, על ערכו ההיסטורי של היומן ועל בעיות

העריכה; על הטענה שב"ג טיפח ביומן את תדמיתו – ראה שם, עמ' 180. 20. דוד בן-גוריון, **במערכה ה'**, תל-אביב תשי"א, עמ' 259-260. כך גרס גם ב-1937. אז טען א' רופין נגד תכנית החלוקה, שהיא משאירה במדינה היהודית מיעוט ערבי גדול, וב"ג השיב שעלייה גדולה תהפוך את המיעוט הערבי הגדול לקטן (דיון הנהלת הסוכנות בציריך ב-1 באוגוסט 1937 – ראה אצ"מ, הנה"ס, כך 26, עמ' 7-6). 21. אורן, דני, עמ' 123; השווה בתחת הדוקטור, ינואר 1972, עמ' 191. אגב, מוריס טוען (עמ' 527, הערה 27) שלא הזכרתי את הפקודה. אכן הצנוורה נגסה ושיבשה בפרטים, אבל לא בעיקר, ואילו בדק בתזוה,

היה מוצא את הנוסח בעמ' 191 שבכרך א, ואת ציון המקור – בכרך ב, עמ' 190, הערות 29-30. 22. על הקמת יישובים במלחמה – ראה אורן, תרומה, עמ' 226-228 ורשימה בהע' 67 בעמ' 234-235. מוריס מסתמך על יב"ג ומזכיר את מגמת ב"ג ליישב "שטחים ריקים" בגליל העליון שנכבש (בספרו, עמ' 261), אבל הוא פוסח על העיקר: ב"ג הדגיש שמדובר קודם כל בשיקולי ביטחון, ולכן דרש הקמת "שרשרת של יישובים לאורך שפת הים עד ראש-הנקרה ולכל אורך גבול הלבנון וגם בסביבות צפת" (יב"ג, עמ' 800).